

וקראתם דרור בארץ

והעברת שופר תרועה בחדש השבעי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם: וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל ישביה יובל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו: (ויקרא כה ט-י).¹

הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' אחרי כרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם לקרא להם דרור: לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש: וישמעו כל השרים וכל העם אשר באו בבית לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו חפשים לבלתי עבד בם עוד וישמעו וישלחו: וישבו אחרי כן וישבו את העבדים ואת השפחות אשר שלחו חפשים ויכבשו לעבדים ולשפחות: (ירמיהו פרק לד).²

כה אמר אדני ה' כי יתן הנשיא מתנה לאיש מבניו נחלתו היא לבניו תהיה אחזתם היא בנחלה: וכי יתן מתנה מנחלתו לאחד מעבדיו והיתה לו עד שנת הדרור ושבת לנשיא אדן נחלתו בניו להם תהיה: ולא יקח הנשיא מנחלת העם להונתם מאחזתם מאחזתו ינחל את בניו למען אשר לא יפצו עמי איש מאחזתו: (יחזקאל מו פסוקים יח-יח).³

רוח אדני ה' עלי יען משח ה' אתי לבשר עניים שלחני לחבש לנשברי לב לקרא לשבויים דרור ולאסורים פקח קוח: (ישעיהו פרק סא פסוק א).⁴

מסכת ראש השנה דף ט עמוד ב – מהו עיקר היובל?

תנו רבנן: "יובל היא" - אף על פי שלא שָׁמְטוּ, אף על פי שלא תקעו. יכול אף על פי שלא שָׁלְחוּ? - תלמוד לומר "היא", דברי רבי יהודה.⁵ רבי יוסי אומר: "יובל היא" - אף על פי שלא שָׁמְטוּ, אף על פי שלא שָׁלְחוּ. יכול אף על פי שלא תקעו? - תלמוד לומר "היא".⁶

¹ שנת היובל המתבטאת בשחרור העבדים ובהחזרת השדות לבעליהם, מציגה אידיאל גדול לפיו אחת לחמישים שנה נעשית פעולת "יישור קו" - אתחול, שיקום וחזרה למצב התחילי, ונינת הזדמנות חדשה לכל. ספק גדול מתי התקיימה מצווה זו הלכה למעשה, אך נראה שמקופלים בה חזון נעלה ואידיאלים חברתיים וכלל-אנושיים שחברה מתוקנת צריכה ויכולה לשאוף אליהם. אנו נתעכב מעט על דיני שנת היובל ונתמקד במילה "דרור" - דרור לארץ וליושבים עליה.

² בשיא המצור על ירושלים כאשר חיל בבל בשערי העיר, כורת המלך צדקיהו בהשראת הנביא ירמיהו, ברית עם שועי העם לשחרר את העבדים והשפחות (נושא השדות לא נזכר שם, ראו דברינו [גאולת השדה בענתות](#) בפרשה זו), אך במהרה הם שבו לכבוש אותם. ועל כך זועק שם ירמיהו: "כה אמר ה' אלהי ישראל אנכי כרתי ברית את אבותיכם ביום הוצאי אותם מארץ מצרים מבית עבדים לאמר: מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי מעמד ולא שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את אָזְנָם: ותשבו אתם היום ותעשו את הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו ותכרתו ברית לפני בבית אשר נקרא שמי עליו: ותשבו ותחללו את שמי ותשבו איש את עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם חפשים לנפשו ותכבשו אתם להיות לכם לעבדים ולשפחות: לכן כה אמר ה' אתם לא שמעתם אלי לקרא דרור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קרא לכם דרור נאם ה' אל החרב אל הדבר ואל הרעב וכו'". ראו בהקשר זה את פירוש בעל הטורים ויקרא כה י שעושה חשבון שהמילה "דרור" היא בגימטריה 410 וכלשונו: "שהוא כמנין "דרור" שנים היו דרורים בארץ" - ימי בית ראשון (יומא ט א).

³ יחזקאל מנחם את עם ישראל בנבואה שלעתיד לבוא תחזור מצוות היובל, אך הוא מזכיר רק את דין השדות החוזרות ולא את שחרור העבדים. יחזקאל גם לא מזכיר את "היובל", אך הוא שטבע את המונח "שנת הדרור" שאומץ ע"י פרשנים רבים, אולי כמטבע לשון חליפית לשנת היובל שבמקרא. ואפשר שמילת "דרור" מרמזת גם על שחרור העבדים, שהרי התורה אומרת: "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה". כך או כך, "דרור בארץ" לשון התורה - "שנת הדרור" לשון הנביא. ואימתי אנו קוראים פרק זה של יחזקאל? בפרשת החודש המבשרת את ימי הדרור והשחרור של חודשי ניסן ואייר.

⁴ קדם לירמיהו וליחזקאל הנביא ישעיהו בבשורת הדרור. אם גלו בני ישראל כדברי ירמיהו משום שלא שמרו על ערך הדרור, בא ישעיהו "לקרוא לשבויים דרור - כלומר לבשר להם בשורת הגאולה" (רש"י על הפסוק), "לחבוש לנשברי לב" בגלותם, על מנת שישובו אל הארץ ויקיימו את מצוות הדרור ולא יגלו עוד. הוא ישעיהו שבזכות הענוה שרתה עליו הרוח מפי הגבורה: "שכל מי שהוא עניו, סופו להשרות שכינה עם האדם בארץ" (מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ט), הוא ישעיהו: "שכל הנביאים מתנבאים נבואות פשוטות, אבל אתה מתנבא נבואות כפולות" (פסיקתא דרב כהנא נחמו), הוא ישעיהו שריפא כל מה שפרע והיכה ירמיהו (פסיקתא רבתי פסיקא כט).

⁵ שיטת רבי יהודה, כפי שהגמרא מסבירה בהמשך הסוגייה שם היא שעיקר מצוות היובל הוא שילוח העבדים. גם אם לא שָׁמְטו (שמיטת כספים המיוחדת ליובל, בנוסף לשמיטת הקרקע כמו בשנת שמיטה) וגם אם לא תקעו בשופר - עדיין זו שנת יובל ובלבד שיקיימו את שחרור העבדים. פשיטא שהמילה "יובל" באה מהתקיעה בקרן היובל (של בעל החיים) ככתוב בשמות יט יג: "במשך היבל המה יעלו בקרן" וכך גם ביהושע ו ה: "והיה במשך בקרן היובל" ועוד. אבל "שנת היובל" מקבלת מעמד משלה ותוקפה אינו מותנה בתקיעה בקרן האיל או היעל.

⁶ לפי שיטת ר' יוסי, התקיעה היא העיקר היינו ההכרזה על שנת היובל ועל החובה לשחרר את העבדים (ולשמט את הכספים והקרקעות). נימוקו כפי שהגמרא מנסחת שם: "זו מסורה לבית דין, וזו אינה מסורה לבית דין", היינו שבית הדין אינו יכול לשלוט

דכולי עלמא דרור לשון חירות, מאי משמע? - דתניא: אין דרור אלא לשון חירות. אמר רבי יהודה מה לשון דרור - כמדדייר בי דירא, ומוביל סחורה בכל מדינה.⁷
 - והכתיב "ויובל!" - ההוא דאפילו בחוצה לארץ. - והכתיב בארץ! - ההוא: בזמן שנוהג דרור בארץ - נוהג בחוצה לארץ, בזמן שאינו נוהג בארץ אינו נוהג בחוצה לארץ.⁸

מדרש אגדה (בובר) דברים טו יז פרשת ראה - דרור גם לעבד שנרצע

"ונתת באזנו ובדלת" - אוזן ששמעה על הר סיני "כי לי בני ישראל עבדים" (ויקרא כה נה), והלך זה לקבוע לו אדון לעצמו - תרצו, ובפני עדים. ואיזה עדים היו? המשקוף ושתי המזוזות. אמר הקב"ה: הם עידי השצלת אתכם ממצרים כשמתו בכוריהם וראשיהם, שנאמר: "ועבר ה' לנגוף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות ופסח ה' על הפתח" (שמות יב כג) - לפיכך תינקב אותו אוזן לפני העדים. ויהיה עבד עולם?⁹ - עד היובל! - עד שיקראו "וקראתם דרור בארץ" (ויקרא כה ל).¹⁰

למנצח על הגתית לבני קרח מזמור: מה ידידות משפנותיך ה' צבאות: נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל אל חי: גם צפור מצאה בית דרור קן לה אפרחיה את מצחותיך ה' צבאות מלכי ואלהי: אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה: (תהלים פרק פד פסוקים א-ה).¹¹

מסכת שבת קו ע"ב, ביצה כד ע"א - בין דרור הבית לדרור השדה

אמר רבה בר רב הונא: הכא בצפור דרור עסקינן, לפי שאינה מקבלת מרות. דתנא דבי רבי ישמעאל: למה נקרא שמה צפור דרור - מפני שדרה בבית כבשדה.¹²

על כל אדוני העבדים ולוודא שכולם שחררו את עבדיהם (ואולי גם אין עבדים וכולם משוחררים, בגמרא שם). אבל התקיעה, היינו ההכרזה על החירות והשמיטה הם בידי בית הדין ומי שיציית - יציית ומי שלא - לא, כמו מצוות רבות אחרות שבית הדין מפרסם (כניסת השבת למשל). ונראה שרבי יהודה יטען שאמנם אי אפשר לפקח על כל אדם באשר הוא ולוודא ששיחרר את עבדיו, אבל בהכרזה גרידא אין להסתפק וצריך שיהיה ציבור משמעותי שאכן משחרר את עבדיו. נראה שמחלוקתם היא אם המעשה עיקר או ההכרזה בפומבי: דה-פקטו או דה-יורה - העשייה בפועל שלעולם לא תהיה מושלמת או קביעת הנורמה. ופשיטא שגם ר' יוסי מסכים שהעיקר הוא מסר הדרור והחירות כפי שנראה בקטע הגמרא הסמוך.

⁷ "תניא" זהו מדרש ספרא בפרשתנו פרשה ב פרק ב אות ב: "וקראתם דרור - אין דרור אלא חירות. א"ר יהודה: מה הלשון דרור? כמדדייר בי דירא ומסחר בכל מדינה", היינו מי שיכול לדור ולסחור בכל מקום. מוטיב שנראה עוד להלן בהקשר לציפור הדרור.

⁸ ראו הסוגיה המקבילה בגמרא קידושין לח ע"ב שדנה בשמיטת כספים ושילוח עבדים שנוהגים בעיקרון גם בחוץ לארץ בגלל הפסוק: "כי קרא שמיטה לה" - מכל מקום, ובגלל הפסוק: "ויובל היא" - מכל מקום. אבל סוף דבר, שבזמן שלא נוהג היובל הוא הדרור בארץ (מסיבות שונות שאין רוב יושביה עליה ועוד), לא נוהג הדרור גם בחוצה לארץ. ראו לשון הגמרא שם: "סלקא דעתך אמינא: הואיל וכתוב וקראתם דרור בארץ, בארץ אין, בחוצה לארץ לא, תלמוד לומר: יובל היא, מכל מקום. אם כן, מה תלמוד לומר בארץ? בזמן שהדרור נוהג בארץ - נוהג בחוצה ל (כ)ארץ, אין דרור נוהג בארץ - אינו נוהג בחוצה לארץ". לכתחילה צריך יהודי גם בגלות לשמט כספים (מה גם ששמיטת קרקע אינו יכול לקיים) ולשחרר את עבדיו (הנכרים יש לומר), אבל ברגע שבארץ לא נוהגים דרור (מצוות היובל), אין חובה לקיים דרור בחוצה לארץ. במישור המוסרי-אידיאולוגי, אפשר אולי לטעון אדרבא, אם יקוים הדרור בכל מקום בהתאם לעיקרון שאלה מצוות שאינן תלויות בארץ, נזכה לשוב לחיי דרור בארץ ולקיים בה מצוותיה. ואז גם להלכה יחויב כל יהודי באשר הוא במצוות הדרור. ונשאר לבעלי תריסין וחכמים ממנו לדון בעניין.

⁹ כך ראינו לפסק, הגם שאפשר אחרת, בלי סימן שאלה וכחלק מהמשפט הקודם.

¹⁰ דרשה זו מבוססת על מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דזיקין פרשה ב (ומדרשים אחרים) שמעלה את השאלה שהרי כתוב בעבד שנרצע "ועבדו לעולם", אז כיצד זה יוצא ביובל? הדרשה במכילתא אומרת: " ... מה תלמוד לומר: ועבדו לעולם, עד היובל", בהסתמך על הקטע בפסוק: "ושבתם איש אל אחוזתו". ראו פירוש ר' עובדיה מברטנורא (עמר נקא) על הפסוק בשמות כא ו פרשת משפטים שמסביר בלשון נאה עניין זה. וכבר הרחבנו גם לדון בעבד עברי שנרצע, בדברינו [אוזן ששמעה בסני](#) בפרשת משפטים. כאן העדפנו את מדרש אגדה הנ"ל בגלל הסימות: "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה", שהיא הגוברת על "ועבדו לעולם". ראו מדרש אגדה זה גם בשמות כא ב פרשת משפטים: "כי תקנה עבד עברי - פתח במשפט עבד עברי, לפי שהיו עבדים במצרים ופדאם הקב"ה ונתן להם חירות". אדם לא רשאי לוותר על חירותו ויצא לדרור ביובל על כורחו, גם אם בחר בעבדות עולם. אך יש להעיר, שאת סימן ההיכר של הרציעה באוזנו, אין היובל מוחק. היציאה אל הדרור היא עם כתם לכל החיים. מקודם, היה ספון בבית אדוניו, וכעת כל הציבור רואה אותו עם אות רציעתו. ללמדנו, שיציאה לחירות איננה רק דבר נעים וקל. היא גם לא מוחקת במחי יד שנים של גלות ועבדות.

¹¹ דרור נוסף שמצאנו במקרא הוא ציפור הדרור המסמלת כאן דווקא את הבית, את מציאת קן ומרגוע ולא עוד נדודים. ראו רש"י על הפסוק: "גם צפור מצאה בית - בחורבנו קננו בו הצפרים, ומדרש אגדה בבנינו מדבר, והציפור היא כנסת ישראל" ופירוש מצודת דוד: "גם צפור - יתאונן על חורבנה ואומר שגם צפור מצאה בית במקום המזבח ודרור מצאה בה לעצמה קן אשר שמה שם אפרוחיה". עוד בפירוש מלבי"ם שם: "המליץ (משורר תהלים) יצייר ברוחו את הציפור והדרור המשורר ומנעים זמירות בקינו, כאילו הוא בן לוי העומד על הדוכן ומנעים זמירות לקונו". משחק מילים בין קינו לקונו ו"המוסיקה" ברקע היא קינה.

¹² הסוגיה שם דנה בצייד ביום טוב לצורך סעודת החג, ומעממת משנה שקובעת שמותר לצוד חיה ועוף "מן הביבירין", מול ברייתא שאוסרת על כך וקובעת: "ביבירין של חיה ושל עופות - אין צדים מהם ביום טוב". התשובה הפשוטה היא שיש להבחין בין ציפור (עופות) מבויתים שגדלים בכלוב (מגדל, בלשון הגמרא) ובין עופות מהחופש (וכלשון המשנה: "המחוסר צידה - אסור, ושאינו מחוסר צידה - מותר"), אבל ציפור דרור אסורה לצייד ביום טוב גם אם נכנסה לבית משום ש"אינה מקבלת מרות" וגם בבית "משתמטת ממקום למקום" (שטיינזלץ). מה שחשוב לעניינינו היא ההגדרה הכפולה של ציפור "דרור". האחת, שכבר ראינו במדרש ספרא לעיל

מדרש הגדול ויקרא יד פרשת מצורע – ציפור המשולחת

אמר ר' יהושע: מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא שתי צפרים לטהרתו? אמר הקב"ה: הוא עשה מעשה פטיט, לפי כך אמרה תורה יביא קרבנו פטיט. "חיות" - שיהוא דרור.¹³ ולמה נקרא שמה דרור? לפי שאינה מקבלת מרות. תאנא דבי ר' ישמעאל: למה נקרא שמה צפור דרור? מפני שְׁדָרָה בבית כבשדה.¹⁴

משלי פרק כז פסוק ח – אדם הנווד כציפור הנוודת

כְּצִפּוֹר נוֹדְדֵת מִן קִנְיָה כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְקוֹמוֹ.¹⁵

אבן עזרא ויקרא כה י פרשת בהר – הציפור המשוררת והמנגנת

וקדשתם את שנת החמשים - בעבודת הארץ וכל יושביה. דרור - ידועה והוא כמו חפשי. וכדרור לעוף (משלי כו ב) - עוף קטן מנגן כשהוא ברשותו. ואם הוא ברשות אדם - לא יאכל עד שימות.¹⁶

אסתר רבה (וילנא) פרשה ב סימן ט – כסף מוציא לחירות

"על רצפת בהט ושש ודר וסוחרת" - ר' ניסא דקיסרי אמר: למרגלית שהיא אהובה על בעלה, ר' יוחנן אמר: למרגלית שמוציאה את בעלה לחירות, הא מה דאת אמר: "וקראתם דרור". "ודר" - אמר רב הונא: אית אתר דצווחין למרגליתא דזורה. "וסוחרת" - ר' ביבא בר אבונא אמר: פרקמטיא נפקת ... "עובר לסוחר".¹⁷

רמב"ן ויקרא כה י פרשת בהר – דור הולך ודור בא, חזרה לשורשים

ולפי דעתי לא קראו הכתוב יובל על התקיעה רק על הדרור, כי לא הזכיר השם הזה בכתוב הראשון שאמר "והעברת שופר תרועה". אבל אמר "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" - שיהיו כולם בני חורין לדור בכל מקום שירצו. ואמר "יובל היא" - שבה יובל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו יובילוהו רגליו מרחוק לגור.¹⁸

(הערה 7) שהיא דרה בכל מקום; והשנייה, שאינה מקבלת מרות. ראו פירוש תורה תמימה על "דרור" היובל, על הפסוק בפרשה, ויקרא פרק כה הערה נב: "כיון שאין כל אחד משועבד לחבירו בגוף ובממון הרי כל אחד רצונו ורשותו בידו לגור ולסחור בכל מקום. וזהו מענין הדרשה בביצה כ"ד א על ענין שם: צפור דרור למה נקרא שמה דרור שאינה מקבלת מרות שדרה בבית כבשדה, ופירש"י לכן נקראת דרור על שם דירה שדרה בכל מקום. ונראה דכמו הכא כן התם, דרשוה לשון דרור בשני מובנים, לשון חירות ולשון דירה, ויוצא מזה שדר בכל מקום". אך עדיין לא הבנו איך השתרבבה כאן המילה "מרות"? האם בכל קריאה לדרור יש גם סך של מרידה או אולי גם מרירות?

¹³ יהיו. שייקחו ציפורי דרור ולא ציפורים מבויתות.

¹⁴ מוטיב ציפור הדרור שאינה מקבלת מרות ושְׁדָרָה בכל מקום שתרצה, אבל מכילה גם מרירות מסוימת ואולי גם מרידה, מצוי גם בציפורים שמביא המצורע ביום טהרתו, שאחת מהן נשחטת כקרבן, אך האחרת משולחת על פני השדה (לאחר שנטבלה בדם הציפור השחווטה). ראו המדרשים שמקשרים את הציפור המשולחת לשון הרע המשתלח שבגיננו לקה האדם בצרעת (ויקרא רבה טז, תנחומא מצורע ג), וכן המוטיב שהציפור שכעת משולחת יכולה גם לחזור, והיא סמל לצרעת שעלולה לחזור (תנחומא מצורע ח, פסיקתא זוטרותא). שוב לפנינו נימה של מרירות ואזהרה לגבי השחרור לדרור.

¹⁵ ציפור נודדת איננה מבטאת רק חופש ואי-שעבוד (מרות), אלא גם חוסר יציבות. וכציפור, גם האדם שלעתים הדרור והחופש שלו מתבטאים בחוסר בית של קבע. רבו המדרשים על פסוק זה, כגון מדרש שמות רבה כ ו על נודדי בני ישראל במדבר, שמחזיר אותנו לפסוק בתהלים פד לעיל: "ישבו להם ישראל במקום אחר, שנאמר (תהלים קב): ואהיה כצפור בודד על גג. ואח"כ ברחו כצפור ממקום למקום, שנאמר (משלי כז): כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו. וכשבאו לארץ ישראל מצאו להם קן שנאמר (תהלים פד): גם צפור מצאה בית ודרור קן לה". עוד פסוק קשה על הדרור נמצא במשלי כו ב: "כְּצִפּוֹר לְנוֹד פְּדָרוֹר לְעוֹף כֵּן קָלַת חֲנָם לֹא לֹא תְבֹא" - מה שחוזר לציפור המצורע המשולחת אשר "לא תבוא" אם ישוב בתשובה או ח"ח "לו תבוא" אם יחזור לסורו ("סיאורר"). גם על פסוק זה, כולל המשחק בין "לא" ו"לר", רבו המדרשים. ראו פירוש רש"י ואבן עזרא על הפסוק וכן גמרא מכות יא ע"א על תפילת אימותיהם של הרוצחים בשגגה שבעיר המקלט, אשר מייחלות למותו של הכהן הגדול. ואנו נסתפק בציטוטים אלה מספר משלי שמשלמים (כמעט) את כל ה"דרור" שבמקרא, ונחזור לקריאת הדרור של מצוות היובל בפרשה.

¹⁶ אבן עזרא מזכיר לנו שדרור איננו (רק) כינוי לציפור חופשית, איננו (רק) שם תואר, כי אם שמה של ציפור מסוימת, המוכרת לנו עד היום. ציפור שגם משוררת ומנגנת. מתי? כאשר היא ברשות עצמה. אבל ציפור שניצודה והיא בכלוב מעשה ידי אדם, לא תאכל עד שתמות. אין לדעת עד כמה הכיר אבן עזרא את עולם הציפורים המבויתות של זמנו ומה ראה לנגד עיניו כאשר כתב פירוש זה, אך הדברים מתקשרים בהיפוך לפסוק הקודם של משלי, ואולי גם לחייו של אבן עזרא כאיש נודד וגולה ממקום למקום ולעתים בחוסר מאכל. היושב לבטח בביתו הוא השר והמנגן אולי היה אבן עזרא מעדיף את מדרש שמות רבה שבהערה הקודמת.

¹⁷ המילה "דר" שבתיאור ארמונו המפואר של אחשוורוש מתבארת בגמרא מגילה יב ע"א במספר אופנים: "רב אמר: דרי דרי (שורות שורות סביב, רש"י שם) ושמואל אמר: אבן טובה יש בכרכי הים ודרה שמה, הושיבה באמצע סעודה ומאירה להם כצהרים. דבי רבי ישמעאל תנא: שקרא דרור לכל בעלי סחורה". אבל אמוראי ארץ ישראל כשיטת שמואל (או שמה שמואל כשיטתם) שדר היא אבן טובה. ומה הקשר לפרשתנו? שאבן טובה וכסף בכלל (וסחורה המתבקשת בשוק), מקנים לאדם חירות ודרור. חופש משעבוד כלכלי. החירות תלויה בכלכלה משגשגת - לאדם הפרטי ולמדינה כולה. ומי הוא שאומר דרשה זו? ר' יוחנן שמכר את כל שדותיו וכרמו על מנת ללמוד תורה (שמות רבה מז ה, שיר השירים רבה פרישה ח) והמיר את החירות הכלכלית בחירות התורה. אך גם כאן נראה להוסיף, שאבנים יקרות וכסף אמנם מקנים חירות ודרור אך עלולים גם לגרום לאדם להשתעבד להם.

¹⁸ בקטע זה מתעמת רמב"ן עם פירוש רש"י ודומיו שהשם "יובל" מקורו בתקיעה ב"שופרות היובלים". טענתו העיקרית היא שיש הפרדה ברורה בין פסוק ט שם נזכרים השופר והתרועה אבל לא היובל, ופסוק י שם נזכרת המילה "יובל" לצד המילה "דרור", אבל

ועל דרך האמת, "דרור" מלשון דור הולך ודור בא (קהלת א ד), וכן "יוֹבֵל" שישוב אל היוֹבֵל אשר שם שורשיו, והיא תהיה לכם.¹⁹

העמק דבר ויקרא כה י פרשת בהר – אנשי המלחמה חוזרים לביתם

"וקראתם דרור בארץ לכל יושביה". נכלל בזה בעלי מלחמה העומדין מחוץ לביתם בשעבוד המלוכה ונימוסי המדינה. וביובל שבים לביתם ואחוזתם, ועיין להלן י"ח:²⁰

משך חכמה ויקרא כה י פרשת בהר – התכנסות המשפחה

"ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו". פשטא דקרא דמורה לנו התועליות, כאשר ישובו איש אל אחוזתו, הרי הפיזור בין חיי המשפחה בא ממסבות הזמן אשר מרחק אחים - זה פונה לצפון וזה לדרום לבקש טרפו ומזונו. אמנם אם ישובו איש אל אחוזתו, ישובו בתי האבות לדור במקום הורישום אבותם, ויתלקטו אנשי המשפחה אשר מכרו אחוזותיהם ונתרחקו זה מזה.²¹

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר תפילה – קרא דרור לקבצנו

תקע בשופר גדול לחירותנו ושא נס לקבץ גלויותינו וקרא דרור לקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו. ברוך אתה ה' מקבץ נדחי עמו ישראל.²²

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: ראו בדברינו [בנות צלפחד](#) בפרשת פנחס, שאפשר שכבר משם בטלה מצוות היובל בשל ההתנגשות עם דין בת יורשת. אבל נראה שדווקא בנות תקיפות אלה יצטרפו לערך הכללי של הדרור כפי שהעלנו בדף זה.

לא השופר והתרועה. ומכאן פירושו הוא שיובל הוא במשמעות של דרור וחופש, השנה "שבה יובל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו - יובילוהו רגליו מרחוק לגור". פירוש זה קרוב לפירוש אבן עזרא שהוא מצטט שם שיובל הוא "שילוח", אבל שונה.

¹⁹ "דרך האמת" אצל רמב"ן היא דרך הסוד והפירוש האלגורי-מיסטי. דרור הוא מלשון דור, או שמא: דור ודור. בשנת היובל היא כאמור שנת הדרור, חוזר הדור הנוכחי אל שורשי הדור (הדורות) הקודם (הקודמים) ומחדש ימיו ושורשיו כקדם. וכל זה, ברמז ברור לפסוק בירמיהו יז ח: "וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שְׂרָשִׁיר" (הוא ירמיהו שהוכיח קשות את עם ישראל על ששבו וכבשו את העבדים ורק ביחזקאל ובישעיהו לעיל מצאנו תיקון ונחמה). עפ"י רמב"ן, מחזור היובל של 50 שנה הוא מעגל הדורות (למרות שיש שיטה שדור הוא ארבעים שנה). כל החובות והשעבודים נמחקים ומתחיל דף חדש. ראו פירוש הרא"ש לפסוק: "דרור - לשון נקי, כמו מר דרור כתרומו מירא דכייא, וכן כאן נקי, מבלי שעבוד שיהיה, כלומר בני חורין כענין: ובעל השור נקי". כך הוא כנראה מבין את פירוש רמב"ן אותו הוא מצטט בדבריו. ואגב אורחא, הוא מוסיף לנו עוד פסוק עם "דרור", פסוק במעשה שמן המשחה, שמות ל כג פרשת כי תשא: "וְאֵתָהּ קָח לָךְ בְּשָׂמִים לְאֵשׁ מֵרֶדְדֵי חֶמֶשׁ מְאוֹת וכו'". "מר דרור", מתרגם אונקלוס "מירא דכיא" (כך גם בגמרא חולין קלט ע"ב) – דכיא הוא טהור או נקי. שנת הדרור 'מנקה את השולחן', חוזרת לשורשים ופותחת דף חדש. ראו גם פירוש אבן עזרא לפסוק זה שכבר הוא מקשר את "מר דרור" של שמן המשחה עם "דרור" של מצוות היובל. משמעות "מר דרור" לפי פירושו הוא דבר שמעמיד ומקיים "כי הוא יעמיד הכלי ובגד לא ירקב".

²⁰ עיינו בפסוק יח להלן וקראנו: "וְעִשְׂתֶּם אֶת חֻקֵּי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי תְשִׁמְרוּ וְעִשְׂתֶּם אִתְּם וְיִשְׁבְּתֶם עַל הָאָרֶץ לְבָטַח" (ראו איך פסוק זה מתחבר עם הפסוקים בראש פרשת בחוקות: "וּיִשְׁבְּתֶם לְבָטַח בְּאַרְצְכֶם", והרי בשנים רבות נקראות פרשות אלה ברצף). דרור עפ"י פירוש העמק דבר הוא ביטחון ושלום. אין צורך בצבא שנוכח בגבולות המדינה ואנשי רחוקים ומשפחותיהם. ועל איזו מלוכה ומדינה מדובר כאן? מלוכת ומדינת ישראל. לא ברור מהיכן שאב הנצי"ב פירוש מיוחד זה ונראה שכדרכו פעמים רבות בקודש, הוא מחדש משלו. כך או כך, פירוש זה מעצים עוד יותר את האידיאל של שנת היובל היא שנת הדרור, גם מהצורך בצבא, מה שמחזק עוד את קושי קיומה של מצווה אידיאלית זו. ועד האידיאל, אולי בסבבים קצת יוצר קצרים מפעם בחמישים שנה, נחליף בין אנשי המלחמה ונרענן את העומדים על משמר עמנו וערי אלוהינו (עפ"י שמואל ב י ב), ונחלק בשווה את "שעבוד המלוכה ונימוסי המדינה" ואת הדרור.

²¹ פירוש משך חכמה דומה לרמב"ן לעיל על דור הולך ודור בא ולפירוש העמק דבר לעיל על חזרת אנשי המלחמה לבתיהם, אך יש לו נופך משלו. פירוש זה מעמיד את ההתכנסות המשפחתית בראש מוטיב שנת היובל (אמנם, יש להעיר, כאשר הפסוק: "ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו" הוא המוטיב הראשי ולא "וקראתם דרור בארץ", בדומה להבדל בין מדרש אגדה (בובר) דברים והמכילתא עליו הוא נשען, ראו הערה 10 לעיל). נראה שאפשר להבין פירוש זה בשני מעגלים במעגל הפנימי של הארץ, בה משפחות שעקרו לגור במקומות שונים ומרוחקים, ישובו ויתכנסו באחוזת משפחתם השורשית (יחד עם חיילי הגבולות של הנצי"ב). ובמעגל החיצוני, כפי שכבר הערנו לעיל על דין היובל בחוץ לארץ (בגמרות ראש השנה וקידושין והערה 8 לעיל). מסבות הזמן יצרו "מרחק אחים" על פני כל כדור הארץ. זה פונה לארצות הצפון לחפש טרפו ומזונו, וזה פונה לדרום לבקש פרנסתו, ורבים פונים גם למערב ולמזרח. אם נחזור לשורשי ההלכה ש"הדרור" נוהג בעיקרון גם בחוץ לארץ, אולי מתכוון כאן משך חכמה לקיבוץ גלויות ולשיבה לאחוזת האבות ונחלתם בארץ. ומכאן, היישר למקור הבא.

²² לפי סדר עמרם גאון הוא מראשוני סידורי התפילה, מממנו שאבו ונחלו רבים, מעניין לחשוב מתי ואיך נשמטו המילים "וקרא דרור לקבצנו" והוחלפו ב"וקבצנו" או "ומהר לקבצנו". האם בנוסח עדה זו או אחרת השתמר נוסח זה? נשמח מאד להחכים. בין כך ובין כך, נראה שיש כאן סמך טוב ויסוד נאמן להצעתנו בהערה 8 לעיל על גמרות ראש השנה וקידושין, ובהערה 21 הקודמת על פירוש משך חכמה. קריאת הדרור תחל בחוץ לארץ כחלק מקיבוץ גלויות. וכנביא ישעיהו לעיל: "לְקָרָא לְשִׁבוּיָם דְּרוֹר וְלְאֶסְרוּיָם פְּקַח קוֹחַ". דרור הגלויות יביא לדרור הארץ ומילא ייסגר המעגל ויחוייבו בדרור גם כל נידחי ישראל שטרם קובצו.